

UDC: 82-31.09:81`255.4=162.1=161.2

ЗНАЧЕННЯ ПЕРЕКЛАДУ МИХАЙЛА ПАВЛИКА РОМАНУ ВЛАДИСЛАВА РЕЙМОНТА «СН҃ОПІ» В ЙОГО ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ТА В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКО- ПОЛЬСЬКИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Лілія Приймак
orcid.org/0000-0003-1683-271X

Кандидат філологічних наук, доцент,
Кафедра іноземних мов і країнознавства,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (УКРАЇНА),
76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,
e-mail: liliia.pryimak@cnu.edu.ua

РЕФЕРАТ

В статті йдеться про переклад роману відомого польського письменника В. Реймонта «Мужики» галицьким письменником, громадським діячем, перекладачем Михайлом Павликом. Твір «Сн҃опі» приніс автору світову славу і Нобелівську премію. *Мета.* Познайомити з унікальним перекладом роману відомого польського письменника Владислава Реймонта «Мужики» галицьким перекладачем, літературним критиком Михайлом Павликом. Самобутній переклад не втратив свого значення і сьогодні, і представляє значний інтерес для дослідників творчості як В. Реймонта, так і М. Павлика. *Дослідницька методика.* Історико-літературний та лінгвістичний порівняльний аналіз оригіналу з перекладом дає можливість зрозуміти широку палітру інструментарію, яку використовує перекладач для передачі фольклористичних деталей та діалектних особливостей. *Результати й наукова новизна.* Основні принципи перекладацької діяльності М. Павлика достатньо репрезентативні й претендують на свою особливу манеру перекладу монументальних творів. *Практичне значення.* Стаття може бути використана для вивчення перекладацької манери самого Михайла Павлика, а також особливостей перекладу творів насичених діалектизмами й фольклористичними особливостями.

Ключові слова: переклад, діалектизм, значення, рецепція, оригінал.

THE SIGNIFICANCE OF MYKHAILO PAVLYK'S TRANSLATION OF WŁADYSŁAW REYMONT'S NOVEL «CHŁOPI» IN HIS CREATIVE LEGACY AND IN THE HISTORY OF UKRAINIAN–POLISH LITERARY RELATIONS

Liliia Pryimak
orcid.org/0000-0003-1683-271X

Candidate of Philological Sciences (Ph.D.), Associate Professor,
Department of Foreign Languages and Regional Studies,
Vasyl Stefanyk Carpathian National University (UKRAINE),
76018, Ivano-Frankivsk, 57, Shevchenko str.,
e-mail: liliia.pryimak@cnu.edu.ua

ABSTRACT

The article is focused on the translation of the novel «Muzyky» («Chłopi») by the renowned Polish writer Władysław Reymont, carried out by the Galician writer, public figure, and translator Mykhailo Pavlyk. Reymont's work «Chłopi» brought him worldwide fame and the Nobel Prize. *Objective.* To introduce readers to the unique translation of the novel «Chłopi» by the renowned Polish writer Władysław Reymont, rendered by the Galician translator and literary critic Mykhailo Pavlyk. This distinctive translation has not lost its relevance today

and remains of significant interest to researchers of the works of both W. Reymont and M. Pavlyk. **Research Methodology.** A historical-literary and linguistic comparative analysis of the original and its translation enables a deeper understanding of the wide range of techniques used by the translator to convey folkloric details and dialectal features. **Results and Scientific Novelty.** The main principles of Mykhailo Pavlyk's translational practice are sufficiently representative and demonstrate his distinctive approach to rendering monumental literary works. **Practical Significance.** The article may be used to study Mykhailo Pavlyk's individual translational style, as well as the specific features involved in translating works rich in dialectal elements and folkloric characteristics.

Key words: translation, dialectal element, significance, reception, original.

Для європейської літератури тема селянського життя була традиційною: відповідні приклади легко знайти в історії французької, німецької, польської літератур. Така увага була зумовлена тим, що саме в селянстві письменники вбачали основу національного життя. Така література викликала гарячу полеміку і ставила важливі соціально-політичні питання. Михайло Павлик-відомий галицький громадський діяч, літературний критик і перекладач не міг обминути такі твори своєю увагою, а особливо бажанням донести до галицького читача. Перекладацька справа в Україні наприкінці ХІХ сторіччя набувала подальшого розвитку. М. Павлик і І. Франко наполягали на думці, що переклади кращих зразків світового письменства аж ніяк не загрожують самостійності української літератури й української мови, а навпаки, сприяють їх подальшому розвитку. Саме в цьому сенсі набуває особливого значення діяльність Павлика як перекладача.

Мова йде про переклад роману відомого польського письменника Владислава Реймонта «Мужики». Твір «Слґорі» приніс йому світову славу і Нобелівську премію. Для європейської літератури тема селянського життя була традиційною. Саме в селянстві письменники вбачали основу національного життя. Тому В. Реймонт після творів «Комедіантка», «Земля обітована» звертається до теми польського селянства. Так писав 1903 року В. Реймонт А. Водзинському: «Мужики – це основа. Я починаю від землі, щоб потім у низці романів, план яких у мене готовий, просвітити всі області нашого життя»[2, с. 8].

Польський письменник написав великий епічний твір, енциклопедичний за охопленням матеріалу. Один рік життя села Ліпці зображений у романі. Письменнику вдалося показати весь зміст селянського життя, щоденну працю на полі, в домашньому господарстві, існування звичайної сім'ї, забави, вечорниці в сільській хаті і корчмі, яка нерідко була місцем, де приймалися важливі рішення. В. Реймонт змалював синтетичний тип села. Важко зрозуміти, де воно знаходиться. Неможливо встановити, де саме воно знаходиться, так само, як неможливо прив'язати діалектні особливості мови дійових осіб до конкретної географічної зони.

Зрозуміло, що роман В. Реймонта не міг не привернути увагу М. Павлика. Адже він відповідав його народницьким переконанням. Тобто, як і В. Реймонт, він вболівав за селянство. Ця тема була однією з магістральних в українській літературі. Роман «Мужики» М. Павлик вважав одним із кращих творів європейської літератури із селянського життя, енциклопедією польського життя на зламі двох сторіч.

В останні десятиріччя ХІХ ст. дуже популярними в літературі і суспільному житті були ідеї народництва. Головний об'єкт літературної творчості письменників – народників міг би бути означений одним словом – *мужик*. Тому Павлика – народника і зацікавив роман Реймонта, де віддзеркалено річний цикл мужицького життя, про що свідчать і назви розділів великого епічного твору: «Осінь», «Зима», «Весна», «Літо».

Природно, що Реймонт, малюючи широку картину мужицького життя, широко використовує відповідні мовні засоби. Важливо, щоб перекладач зумів зберегти своєрідність оригінального тексту і віднайти адекватні звороти в рідній мові. Роман починається:

«– Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus!
– Na wieki wieków, moja Agato, a dokąd to wędrujecie, co?
– We świat, do ludzi, dobrodzieju kochany – w tyli świat!...» [5, s.9]

Перекладач пише так:

«– Слава Йсу Христу. – Навіки віків моя Агато, а куди ви се мандруєте, га?
– У світ до людей, єгомостику любий, ув-отільний світ!...» [3, с. 9]

Особливо майстерність Павлика – перекладача виявляється і у відтворенні розмов, живої народної говірки. Саме тут особливо доречним виявляється його знання багатства галицьких діалектів, вільне володіння галицьким фольклором, знання етнографічних деталей. У перекладі немає скорочень авторського тексту, високий художній рівень оригіналу перекладач подає експресією української мови, її етноестетики. Переклад М. Павлика – художній. І ця художність у розумінні й адекватній передачі різних типів нарації (описи природи – піднесено романтичні, ритмізовані, наближені до поезії у прозі; присутній психологізм, внутрішній монолог, фольклоризм, відображений в інкрустації пісень).

У перекладі М. Павлика немає скорочень авторського тексту, немає перекладацької свавільності, характерної для деяких перекладачів радянської доби. Автор дотримується лексичної відповідності, синтаксичної симетрії оригіналу, його ритміки як фактора ліризації і настроєності, його звукопису – алітерацій та асонансів.

Якщо б скласти антологію пейзажів пір року, виконаних майстрами української прози, то в серії таких шедеврів, як «Ідуть дощі...» М. Коцюбинського, деяких уривків із творів І. Франка, О. Кобилянської, І. Антонича почесне місце зайняли б і фрагменти перекладної прози М. Павлика, а конкретніше – старанних і витончених перекладів реймонтівських картин природи. Наведемо деякі з них:

«Осінь ішла все глибша і глибша.

Ішли безконечні, холодні, проймаючі негоди осінні. Сиві водянисті бичі дощів сікли безперестанку землю та промочували до глибини, аж кожна деревина, кожне стебло дрожали в безмірнім болю» [2; с. 120].

В оригіналі звучить так:

«Jesień szła coraz głębsza
Szły nieskonczone, zimne, przenikające szarugi jesienne.

Siwe, lodowate bicze deszczów siekły bezustannie ziemie i przemiekały do głębi, aż drzewo każde, źdźbło każde dygotało w bezmiernym bolu» [5, s.64].

У пригоді став М. Павликові його досвід фольклориста. В «осінній» частині Реймонтових «Мужиків» є одинадцять весільних пісень чи уривків із них Деякі М. Павлик переклав дуже майстерно. Зокрема, лірично-настроєві, близькі до тих українських, якими дружки викликають сльози розлуки з дівуванням:

«Rozgłaszaj, skrzypku, rozgłaszaj!
A ty Jaguś, ojca, matkę przeprasza-
Rozgłaszaj, flecie, rozgłaszaj!
A ty Jaguś, siostry, braci przeprasza-!» [4, s. 147].

Павликів переклад:

«Розголошуй, скрипко, розголошуй!
А ти, Ягусь, батька, неньку перепрошуй,
Розголошуй ,флете, розголошуй,
А ти, Ягусь, сестри, братів перепрошуй» [5, с. 220]

У романі В. Реймонта у мові селян цілком доречні прислів'я і приказки. З ними перекладач впорався теж добре. Якщо аналогічна форма паремій існує в українському фольклорі, то у перекладі вона застосована. Творча робота перекладача зводилась до певного її дошліфування, аби вона по-українськи звучала природно. Так, прислів'я «Pokorne ciele dwie matki ssie» у Павликовому перекладі «Покірне теля дві мамі ссе» містить говіркову форму двоїни «дві мамі» замість «дві мами». З цим завданням перекладач успішно справився. Дуже добре перекладає М. Павлик фольклорну епіку-поетику, її стиль, зачини, діалоги. У перекладі збережено конфігурацію реймонтівського оригіналу, відповідно, може, навіть трохи натуралістично передано всі лексеми і тричі повторений діалектизм «bez to» у значенні «через», «тому що». Однак, М. Павлик не переклав польського «ubiór» близьким фонетично до нього гуцулізмом «уберя», а словом «убране», поширеним по всій Галичині. Думка деяких дослідників, що переклад роману Реймонта він здійснював виключно гуцульським діалектом, хибна. Аналіз перекладу засвідчує, що в основному його автор орієнтувався на ширший мовний ареал з двох причин: 1) діалектизми оригіналу не локалізовані; 2) перекладач при всій говірковій стилізації свого тексту прагнув, аби він був зрозумілий ширшим масам читачів.

М. Павлик уникає малозрозумілих гуцулізмів типу «глітно», «сокотитися», «копил», «спуза», «воринне», «бадіка» тощо. Однак, зрідка лексичні й синтаксичні гуцулізми у перекладі М. Павлика наявні: «ватра», «п'їтма», «щезник», «д'лісом» і навіть таке незрозуміле слово «симбриля», що означає платню слугам.

Ми свідомо обмежилися прикладами перекладів М. Павлика лише з першої частини роману Реймонта «Осінь», бо основні принципи його перекладацької діяльності в даному випадку досить репрезентативні. Особливості перекладу М. Павлика були проаналізовані в розвідці І. Денисюка «Владислав Реймонт і українська література» [1, с. 38]. Саме цьому вченому пощастило розшукати листи автора роману до перекладача. Як тепер стало

відомо, польський письменник дуже радів, що його твір буде перекладений на «побратимську мову» [1, с. 38]. Переклад Павлика дуже сподобався Реймонту. За спогадами М. Рудницького, автор роману «Мужики» не стримував свого захоплення:

«Щойно прочитавши свій роман по-українськи, я побачив, що в українській мові він набирає кращого звучання, ніж в оригіналі. Крім таланту перекладача, причина тут, мабуть, у тому, що українська мова багатша для передачі всіх особливостей побуту та селянської психології, ніж польська. Те, що в мене відгонить поетичною стилізацією, в українській виходить куди природніше...» [4, с. 80–81]. І. Денисюк цілком справедливо пише про певне перебільшення в компліментах перекладачеві з боку автора оригіналу, але і дослідник віддає належне перекладу Павлика, який, за його словами, «читається легко, діалоги селян звучать без будь-якого нальоту штучності».

Звичайно, переклад М. Павлика не є бездоганним. І. Денисюк наводить приклади буквалізму, вживання деяких полонізмів. Не всі реалії польської флори були точно перекладені перекладачем. І все ж М. Павлик успішно виконав своє завдання, зважаючи на те, що переклад «діалектного тексту» викликає величезні труднощі. Так, сама назва роману «Мужики», на наш погляд, є досить вдалою на відміну від назви «Селяни» (в перекладах М. Лебединця, М. Пригари). Слово *селяни* вказує переважно на місце постійного проживання, а слово *мужики* несе на собі деякий емоційний відбиток, іноді зневажливий, а іноді навіть величний.

У 1930 році дві перші частини роману Реймонта були видані у Харкові в перекладі М. Лебединця. Але той переклад був виконаний вишуканою літературною мовою. Тим самим порушувалася стилістична своєрідність роману, «в якому говіркове слово виконує важливу функцію індивідуалізації персонажа й передачі його сільського статусу» [5, с. 41]. Наступний переклад, виконаний М. Пригарою, не носить відбитку «вишуканості», але й він усе ж не дає уявлення про своєрідність і оригінальність мови роману польського письменника. Тим самим, старий переклад М. Павлика не втратив свого значення і залишається важливою віхою не тільки в історії рецепції творчості В. Реймонта в Україні, але й в історії українсько-польських літературних зв'язків.

Михайло Павлик не був прихильником простого копіювання оригіналу, буквального перекладу, коли поза увагою залишаються краса тексту, гра слів, ритми. Показово, що Павлик писав про елементи художньої форми, хоча тоді він ще не приділяв великого значення цій стороні літературного твору. Другий тип перекладу, якому він, без сумніву віддавав перевагу, вимагав, за його словами, відтворення передусім ідейного змісту оригіналу. Але й у цьому випадку Павлик застерігає від нехтування художньою формою – але тільки тоді, коли це не перешкоджає правдивій передачі змісту твору, його думок, своєрідності їх виявлення [2, с. 62–63].

ЛІТЕРАТУРА

1. Денисюк І. Владислав Реймонт і українська література. *Słowo. Tekst. Czas: Materiały z Międzynarodowej konferencji naukowej*. Szczecin, 1997. С. 37–40.

2. Павлик М. Літературні вісті. *Друг*.1876. Ч. 4. С. 62–63.
3. Реймонт В. Селяни. Київ : Дніпро, 1985. 379 с.
4. Реймонт В. Мужики. Сучасна повість. Львів : Накл.ред.«Діла», 1908-1910.
5. Reymont Władysław St. *Chłopi*.Т. I–II. Warszawa : Prószyński i S-ka, 2001.519 s.
6. Рудницький М. Письменники зблизька. Львів : Кн.- журн. вид-во, 1985.171 с.

REFERENCES

1. Denysiuk, I. (1997), “Vladislav Reymont and Ukrainian literature”, Word. Text. Time: Materials from the International Scientific Conference [“Vladyslav Reymont i ukrainska literatura”, Słowo. Tekst. Czas: Materiały z Międzynarodowej konferencji naukowej], Szczecin, pp. 37-40 (in Polish).
2. Pavlyk, M. (1876), “Literary news” [“Literaturni visti”], *Druh*, No. 4, pp. 62-63 (in Ukrainian).
3. Reimont, V. (1985), *Peasants [Seliany]*, Dnipro, Kyiv, 379 p. (in Ukrainian).
4. Reimont, V. (1908-1910), *Peasants. A modern novel [Mužyky. Suchasna povist’]*, Lviv, Nakl. Red.Dila (in Ukrainian).
5. Reymont, W.S. (2001), *Peasants, Vol. I-II*, [*Chłopi, T. I-II*], Prószyński i S-ka, Warszawa, 519 p. (in Polish).
6. Rudnytskyi, M. (1985), *Writers up close [Pysmennyky zblyzka]*, Кн.-zhurn. Vyd-vo, Lviv, 171 p. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 7.10.2025 р.

Стаття прийнята до друку 11.11.2025 р.

